

OD MITSKE DO POŽELJNE BAŠTINE. RAVNOKOTARSKO BRDO VRČEVO

Sažetak: *U radu autor ukazuje na mehanizme izgradnje identiteta koji se temelje na implementaciji nacionalnih, domoljubnih i vjerskih vrijednosti i tradicija dok u isto vrijeme dezintegriraju danas nepoželjne “poganska” vjerovanja u vještice. Kao primjer navodi brdo Vrčevo u Ravnim kotarima koje je stoljećima predstavljalo mitski prostor i okupljalište vještica. Nezadovoljni takvom “poganskom” tradicijom (zbog koje je “Vještičje brdo Vrčevo” više puta bilo prikazano na nacionalnoj televiziji) lokalno stanovništvo odlučilo je podići kapelicu i posvetiti ju Blaženoj Djevici Mariji od Krunice. Na taj način željeli su pokazati javnosti da njihov identitet i tradiciju ne čine “poganska praznovjerja” i vještice, već katoličanstvo i druge s njime povezane vrijednosti i tradicije.*

Ključne riječi: *Katoličanstvo, mit, promjena tradicije, Ravni kotari, Vrčevo, vještice*

U zaleđu sjevernodalmatinske obale, unutar trokuta Donji Raštani, Gorica i Donje Podvršje nalazi se brdo Vrčevo. Kasnog proljeća 2008. godine uputio sam se na ovo brdo koje sa svojih 213 metara dominira Ravnim kotarima i s kojeg se pogled prostire sve do Dugog otoka, Molata, planine Velebit i Promine. Odlazak na Vrčevo poduzeo sam u sklopu svojih terenskih istraživanja tradicijskih vjerovanja u mitska bića¹ tijekom kojih su mi mnogi sugovornici otkrivali da se upravo na Vrčevu još i danas okupljaju vještice. No po svemu sudeći vještice se na Vrčevu “okupljaju” već nekoliko stotina godina. Naime, već 1443. godine saznajemo da je neka Mrna Ratkova, navodna vrlička vještica, u svojoj mladosti koristila čarolije kojima je zavađala imućne ljubavnike. Taj podatak nalazimo u sudskim dokumentima očuvanima u trećoj knjizi šibenskog biskupskog arhiva (Kolendić, 1928.:358) koji nam otkrivaju da je Mrna završila na optuženičkoj klupi jer je u

¹ Moja periodična terenska istraživanja mitskih bića usmenih predaja i tradicijskih vjerovanja odvijala su se od 2003. do 2009. godine. Sastojala su se od odlaska u sela i manja mjesta Bukovice, Ravnih kotara i Kninske krajine na sjeveru, Sinjske krajine, Dalmatinske zagore i Poljica u središnjem dijelu te Imotske krajine i područja od Vrgorca do Metkovića na južnom dijelu unutrašnjosti Dalmacije. Metodom otvorenog intervjua razgovarao sam s 41 sugovornikom.

svojim zrelim godinama vještije moći upotrebljavala kako bi kćeri Dobroj osigurala naklonost i ljubav šibenskog plemića Dragana Draganića. Rodbina začaranog (ili zavedenog) plemića smogla je načina da majku i kćer izvede pred stanovitog inkvizitora Ivana iz Trogira. Dodijeljena kazna, koja je određivala javno sramoćenje i žigosanje lica užarenim željezom, nikada nije provedena jer su optuženice, uz navodnu pomoć nekih prijatelja, uspjele pobjeći iz tamnice (Kolenđić, 1928.:358). Ovaj nam izvor, doduše, ne govori o Vrčevu ili Ravnim kotarima, ali nam svijest i predodžbu o postojanju vještica u sjevernoj Dalmaciji smješta već u 15. stoljeće u kojem europsko vještije ludilo još nije uzelo maha na ovim prostorima (Bayer, 1969.:290-291). Prateći mogući kontinuitet vjerovanja u postojanje vještica u sjevernoj Dalmaciji od 16. stoljeća nadalje, nailazimo na rukopis² Mate Zorića, visočanskog župnika i skupljača građe o narodnom životu i običajima s kraja 19. stoljeća. Dio rukopisa posvećen vješticama pokazuje da četiri i pol stoljeća nakon slučaja Šibenske vještice još uvijek postoje predodžbe o ovim mitskim bićima na prostoru sjeverne Dalmacije. Prema Zorićevim zapisima vještice su, pored ostalog, “zločeste ženetine, koje se rode pod zlom zvijezdom. Vješticom ili vještakom (vješcem) može postati dijete, ako pop prigodom krštenja ispusti koju riječ ili koji dio obreda. Zadaća je ovih bića, da zlo čine ljudima, n. pr. kad se digne oluja, vještice iz oblaka siplju krupu; kad se kojoj ženi uzneđu djeca, govore da ih vještice ‘izidu’.” (Zorić, 1896.:232).

Opisi ravnokotarskih vještica koje nam donosi Zorić savršeno se uklapaju u mozaik hrvatskih mitskih predaja kojih su dio i tradicijska vjerovanja u vještice. Arhivska građa s kraja 19. stoljeća, znanstveni i stručni radovi iz druge polovine 20. stoljeća (v. Bošković-Stulli, 1967./68.) te rezultati s nedavnih terenskih istraživanja ukazuju na kontinuitet i ukorijenjenost mitskih bića u tradicijski korpus Hrvatske. Štoviše, opisi izgleda, djelovanja, ponašanja i značenja vještica iz tradicijskih vjerovanja Hrvatske, ali i šire europske tradicijske baštine, podudaraju se već nekoliko stotina godina (Šešo, 2012a.:125-127).

Vještice tradicijskih vjerovanja sjeverne Dalmacije

Prema tim zajedničkim obilježjima vještice su pretežno žene koje pripadaju određenoj sredini ili selu, žive s drugim ljudima, imaju obitelj, ali mogu nautiti svima, pa i svojim ukućanima. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj one se i danas često spominje kao *coprnice*, u Slavoniji kao *vještice*, u Istri i dijelovima Dalmacije nazivaju se *strige*, *štrije* ili *štrigulje*, a u unutrašnjosti Dalmacije *vištice*, *viščice* ili *stringe* (Šešo, 2012a.: 127). U Karlovcu se vjerovalo da su coprnice bile “sta-

² Rukopis Mate Zorića iz 1897. godine naslovljen *Visočane u Ravnim Kotarima* pohranjen je u Odsjeku za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu pod signaturom SZ 8. Dio rukopisa iz kojeg se donose citati u ovom radu objavljen je u *Zborniku za narodni život i običaje* godinu dana prije pohrane samog rukopisa.

re babetine” kojima se nije dalo “sa svijetom raskrstiti” i koje su na kraju svojeg života željele štetiti drugima (Lorković, 1863.:241). U Samoboru se govorilo da su coprnice ružne stare “babe”, ali je ponekad i mlađa žena mogla biti jedna od njih (Lang, 1914.:121). U okolici Koprivnice coprnice su bile stare, zločeste žene koje skupljaju trave i rade napitke (Milčetić, 1896.:233), a u okolici Ivanić Grada coprnice su se bavile raznim vragolijama i bile su “bistroumnije od samog vraga” (Deželić, 1863.:217-218). Vještice su se, dakle, mogle prepoznati već po samom izgledu i ponašanju, koje je obično odstupalo od “normalnog”, pa su tako vješticama smatrane ili ružne i stare žene ili pretjerano lijepe žene te one koje su svojim ponašanjem prekršile neke društvene norme kao nama već poznata vrlička vještica Mrna iz 15. stoljeća.³ Mitske predaje, u kojima se zrcale tradicijska vjerovanja, ističu nam da se vještice rađaju u modroj, crvenoj ili crnoj košuljici (placenta) te se takvo rođenje ne smije zatajiti jer će novorođenče postati vješticom. Mora se stoga javno obznaniti rođenje takvog djeteta jer se vjeruje da potencijalna vještica tada gubi moći (Carić, 1897.:710-712; Bošković-Stulli, 1959.:149; Vukanović, 1989.:11). U Ravnim kotarima, kako nam izvještava Zorić, vještice se rađaju pod zlom zvijezdom ili nastaju od ženske djece pri čijem je krštenju svećenik ispuštao koju riječ ili dio obreda (Zorić, 1896.:231). Uloga crkve, odnosno kršćanski svjetonazor, vidljiv je u još nekim primjerima u kojima se spominje stvaranje ili postojanje vještica. U njima se često javlja Bog (Isus), koji svojim odlukama zapravo sam stvara vještice i druga nadnaravna bića zbog čovjekove neposlušnosti ili laži. (Ivanišević, 1987.:586).

Mnogi od navedenih tekstova dodatno ističu da vještice najčešće djeluju noću. Štete ljudima, djeci i životinjama te se okupljaju leteći na sastanke prethodno izgovarajući čarobnu formulu koja im omogućava nesmetan let. Upravo vještiji odlazak i okupljanje na sastancima predstavlja jednu on najraširenijih vještičjih osobina. U mnogim dijelovima Hrvatske nalazimo varijante vjerovanja prema kojima vještice posjeduju lončić masti od osobitog bilja kojeg čuvaju zakopanim pod ognjištem. Posjeduju i posebnu šibu ili motku kojom bi udarale po ognjištu, pa bi se taj lončić stvorio. Kad se upućuju na dogovorene sastanke, mažu se mašću iz lončića izgovarajući formulu: “Ni o drvo ni o kamen, već u pulju pod orah” (Bogdan-Bijelić, 1908.:307-308, Ivanišević 1987.:563, Marks, 2007.). Izricanje navedene formule vješticama je omogućavalo nesmetan let tijekom kojeg se ne bi sudarile ni s drvetom ni s kamenom nego bi sigurno došle u “pulju⁴ pod orah”, gdje bi se sastajale s tisuću drugih vještica (Kadčić, 1859.:332-333, Arđalić, 1917.:306-308). Neki primjeri spominju da bi vještice pri mazanju mašću vidio netko od rodbine pa bi se, želeći saznati kamo mu odlazi žena ili rođakinja, i sam namazao mašću izgovarajući čarobnu formulu, ali često pogrešno, pa bi se ili izudarao i “o drvo i o ka-

³ Za stereotipni izgled i osobine koje se pripisuju vješticama u hrvatskim tradicijskim vjerovanjima vidjeti Šešo (2012b.).

⁴ Apulija – pokrajina u jugoistočnoj Italiji.

men” ili bi se našao na nekome drugome mjestu (v. Marks, 2007.). Sličan primjer donosi nam i Zorić pišući o Ravnim Kotarima. U varijanti koju nam prenosi, zaručnik njegove sugovornice prisustvuje tajnom dogovoru petero mladih djevojaka koje se mažu čarobnom mašću i odlijeću sastati se s drugim vješticama na otok Molat. Mladić poseže za istom radnjom, ali se idućeg trenutka nađe potpuno gol i nemoćan usred sela Molat (Zorić, 1896.:231-232).

Vještičji sastanci su se obično održavali na nekom brdu poput Kleka, Medvednice, Aršanja, Mosora, Velebita (Bošković-Stulli, 1991.:125), odnosno na mjestu koje dominira krajolikom kao i Vrčevo u Ravnim kotarima. Na takvo povišenje, ili s njega, vještice su na nerijetko letjele na metli, bačvi ili u obliku kakve životinje. Okupljene, vijećale su koju će osobu u selu napasti, kome će izvaditi srce ili koga će opljačkati. Međutim, na noćnim susretima vještice bi se često međusobno potukle, a one koje bi iz sukoba izišle kao pobjednice nisu dopuštale da selo iz kojeg dolaze zahvati nevirijeme ili tuča, već bi nepogoda zahvatila selo poražene vještice (Ivanišević, 1987.:562). Ova iznimno bitna sastavnica predodžbe o vješticama, prema kojoj one zapravo djeluju kao zaštitnice svojeg sela, rasprostranjena je i u drugim europskim regijama. U talijanskoj pokrajini Furlaniji povjesničar Carlo Ginzburg u sudskim dokumentima iz 16. stoljeća pronašao je svjedočenja *benandanata* (onih koji putuju, skitnica) koji su u snu napuštali svoje tijelo i odlazili se boriti na udaljena mjesta protiv *stregona* (Ginzburg, 1992.:153-181). Protiv štriga (ili vještica) bore se i litavski vukodlaci, *mazzeri* s Korzike, osetski *burkudzäutä*. Međutim, poput sjevernodalmatinskih vještica međusobno se bore rumunjski *strigoii*, zatim *krsnici* s područja Slovenije, bilogorski *moguti*, mađarski *taltoši*, crnogorski i bosanskohercegovački *zduhači*, južnodalmatinski *negromanti*. Oni, doduše, ne napuštaju tijelo izlazeći *in spirito*, boreći se u daljini, ali se, kao i vještice, rađaju s posebnim obilježjima poput košuljice i pretvaraju se u razne životinje u čijem se liku međusobno bore (v.Šešo, 2012.:126). Sve nas to upućuje na razmišljanje da se, kako kaže Ginzburg, jedan te isti mitski obrazac usvaja u ekonomsko, ekološko i društveno međusobno različitim sredinama. U nomadskim kulturama, jednako kao i u poljoprivrednim, javlja se predodžba da ta bića upadaju u svojevrstu ekstazu u kojoj se bore za blagostanje svojega kraja osiguravajući, ovisno o klimatskim i geografskim obilježjima, urod žita, raži, grožđa (Ginzburg, 1992.:171).

Nepoželjnost mitske baštine

Sišavši s Vještičjeg brda Vrčeva (kako se brdo još 2008. godine neslužbeno nazivalo među mještanima okolnih sela) spustio sam se u Donje Raštane gdje sam potražio M. K.⁵, sugovornika koji je navodno više puta gostovao na nacio-

⁵ Puna imena sugovornika izostavljena su u ovom radu iz etičkih razloga. Detaljan popis sugovornika i transkripti intervjua pohranjeni su u Odsjeku za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu pod inventarnim brojem NZ 195.

nalnoj televiziji prepričavajući zgrade o vješticama s Vrčeva. M. K. je i ovog puta isticao karakteristike vještica koje nalazimo u vrelima iz 19. ili 15. stoljeća. Riječ je, dakako, o iznimno zlim ženskim bićima koja s Vrčeva odlijeću na sastanke na Dugi otok, Molat, Velebit ili Prominu. Tada se sukobljavaju s tamošnjim vješticama osiguravajući plodnost svome kraju. No, usprkos pretpostavci o osiguravanju blagostanja, sugovornik je isticao kako je Vrčevo stoljećima predstavljalo mistično i zlo mjesto. Ljudi su ga se bojali, pričali su o mnogim zlim djelima koje su počinile vještice nakon svojih sastanaka u ruševinama kule na Vrčevu. Kulu, čije se ruševine i danas naziru na vrhu obraslom u nisku crnogoricu, prema izjavama sugovornika, sagradili su ili Mleci, ili Turci, ili pak još Iliri. Unutar ruševina noću su se donedavno mogla vidjeti zagonetna svjetla koja su mještani poistovjećivali sa zubljamama kojima se vještice tuku. No, u ovom trenutku intervjuja, a usudujem se reći i u povijesti Vrčeva, vješticama dolazi kraj! Naime, sugovornik M. K. potpuno je odbacio bilokakvu mogućnost postojanja vještica na Vrčevu. Zagonetna svjetla i zvukove pripisivao je lopovima i skitnicama. Tradicijska vjervanjanja u mitska bića proglasio je poganskim praznovjerjem pritom ističući kako cijeli kraj nastanjuju Hrvati, katolici. Stanovništvo je zasićeno interesom medija koji njihov kraj poistovjećuje s okupljalištem vještica te su već pokrenuli akciju zatiranja nepoželjne mitske tradicije. Sukladno vjerskom svjetonazoru pripadnika lokalne zajednice odlučeno je da će se na Vrčevu krajem godine sagraditi kapelica i u nju postaviti kip Majke Božje. Nakon izvršenja cijele akcije Vrčevo i Ravne kotare nitko više neće povezivati s vješticama, već s Majkom Božjom zaštitnicom Hrvata.

Svetište Blažene Djevice Marije od Krunice

Pet mjeseci kasnije, dana 7. listopada 2008. godine, jedanaestoro muškaraca uspinjalo se na ravnokotarsko brdo Vrčevo noseći na ramenima 1,2 metra visok kip Blažene Djevice Marije. Gospin kip kupljen je i posvećen u Međugorju⁶ odakle su jedanaestorica sedam dana ranije krenula na 280-kilometarsko hodočašće. Pri dolasku na Vrčevo dočekali su ih stanovnici obližnjih Raštana i Gorice priredivši im svečanost tijekom koje je kip položen u novoizgrađenu kamenu kapelicu. Lokalni župnik blagoslovio je Gospu, a novo mjesto štovanja posvetio je Blaženoj Djevici Mariji od Krunice. Već idućeg dana u *Zadarskom listu* objavljeno je kako se mjesto poznato po okupljanju vještica “od danas može zasigurno nazvati Gospino brdo Vrčevo” (Od Međugorja do Vrčeva).

⁶ Mjesto u Bosni i Hercegovini u kojem su se od 1981. godine počela događati ukazanja Djevice Marije. Danas predstavlja jedno od najprivlačnijih i najmoćnijih europskih hodočasničkih središta (Belaj, 2012.:78, 105)

Zadržimo li se na kratkom osvrtu *Zadarskog lista* i krnjoj natuknici o Vrčevu s hrvatske Wikipedije⁷ (Vrčevo) možemo pretpostaviti da su stanovnici okolice Vrčeva uspjeli u svojem naumu. Naime, malobrojni podaci o Vrčevu danas u nekim medijima počinju biti percipirani i kao mjesto šovanja Blažene Djevice Marije, a ne samo/više okupljalište vještica. Iako nije riječ o službenom Marijanskom svetištu,⁸ ono je postalo mjesto okupljanja, pijeteta, molitve i sjećanja na hodočašće u Međugorje i podvig jedanaestorice. U telefonskom razgovoru V. Š.⁹, jedan od sudionika hodočašća, istaknuo je da svakog 7. listopada, na dan Blažene Djevice Marije od Krunice, svi nosioci kipa zajedno mole pred svetištem te da im se svake godine pridružuje sve veći broj vjernika. Nedvojbeno je da nitko od njih ne spominje više Vrčevo kao mitsko mjesto nepoželjnog okupljanja vještica, već kao mjesto zajedništva i poželjne - katoličke, hrvatske tradicije.

Prethodni opis zatiranja tradicijskih vjerovanja u vještice novim, poželjnim, katoličkim vrijednostima vjerojatno nikoga previše ne čudi. No u ovom trenutku smatram potrebnim ipak postaviti neka dodatna pitanja. Ako u obzir uzmemo sve veću popularnost mitske baštine u suvremenom svijetu, iz kojeg nje isključena niti Hrvatska (Lozica, 2010.: 54-57), pitamo se zašto su mještani okolice Vrčeva željeli prekinuti tradicijske predodžbe o okupljanju vještica na njihovom brdu? Proteklih desetak godina u Hrvatskoj se formiraju raznoliki oblici isticanja mitske prošlosti određenih mjesta i regija. Prvenstveno je riječ o raznorodnim zabavnim sadržajima poput festivala i tematskih okupljanja tijekom kojih posjetitelje privlači upravo mitski kontekst tradicijskog korpusa. Temelj za takva okupljanja često su zabilježene predaje ili stvarni događaji kojih su akterima bila mitska bića poput vještica na Kleku pored Ogulina ili Zagrebačkog Gornjeg grada. Danas se u Ogulinu održava *Festival bajki*, koji jednim dijelom svoju popularnost duguje i predodžbama o okupljanju vještica na vrhu obližnjeg Kleka (Ogulinski list). Na zagrebačkom Gornjem gradu i Tuškancu, gdje su u novom vijeku spaljivanje vještice (Bayer, 1969.:524), od 2012. godine održava se glazbeni festival *Gričevanje* koji posjetitelje poziva na zabavne sadržaje vezane, među ostalim, i uz spaljivanje vještica (Gričevanje). S druge strane postoje i noviji festivali poput istarskog *Legendfesta* koji već osmu godinu zaredom hobsbawmovski izmišlja mitsku tradiciju nudeći teme i sadržaje vezane uz vile, patuljke, vukodlake, vještice, šamane i druga bića koja su navodno hodala okolicom Pazina (Legendfest). Riječ je o reinitologizaciji i retradicionalizaciji suvremenog društva koje gubi oslonac u postojećim društvenim institucijama i sve

⁷ Ovom prigodom natuknicu iz Wikipedije ne koristim kao relevantan izvor već kao pokazatelj da se na ovoj popularnoj web stranici počinju objavljivati podaci koji Vrčevo opisuju kao mjesto šovanje Blažene Djevice Marije, a ne mjesto okupljanja vještica.

⁸ Za kategorizaciju i kriterije koji određeno mjesto čine marijanskim svetištem vidjeti Bezić (1978.)

⁹ Transkript telefonskog razgovora s V.Š. od 1. lipnja 2013. godine pohranjen je u privatnoj arhivi autora.

se više okreće kozmogonijskoj moći mitskog koje nudi primamljiva objašnjenja o funkcioniranju trenutnog svijeta i života (Eliade, 1981.:95-126, Lozica 2010.:55). Ako trendovi u proteklih desetak godina pokazuju naginjanje mitskom, koje sve više ulazi i u turističke ponude, nejasno je zašto stanovništvo okolice Vrčeva takve trendove i "idealnu" poziciju Vrčeva unutar "mitskog tržišta" nije iskoristilo za vlastitu promociju i profit? Napokon, ako je stanovništvo okolice Vrčeva čvrsto odlučilo stati u obranu svojeg hrvatstva i katoličanstva, determinirajući na drugoj strani vještice tradicijskih vjerovanja kao prijetnju i neprijatelja, postavljam pitanje zašto je za taj okršaj u pomoć prizvana upravo Blažena Djeвица Marija od Krunice?

Kako bih pokušao dati odgovore na ova pitanja zamolit ću čitatelja da mi dopusti kratak izlet u povijest. Valja započeti s razjašnjenjem nejasnog nastanaka "mistične" kule čije su ruševine dobrim dijelom odgovorne i za kontinuitet predodžbe o postojanju vještica na Vrčevu. Naime, već spomenuti dominantan položaj Vrčeva kao stratešku točku zamijetili su još zadarski plemići Tertići koji na ovom brdu grade obrambenu kulu (Jelić, 1898.:115). Recentna tumačenja nastanka Vrčevske kule i susjednih posjeda datiraju njezin nastanak u razdoblje između početka 13. stoljeća i 1372. godine kada se ime Vrčeva pojavljuje u jednoj ispravi Rogovskog kartulara (Galović, 2010.:242). No od samog datiranja izgradnje kule na Vrčevu mnogo nam je važniji podatak koji govori da su Mlečani 1560. godine obnovili kulu za potrebe obrane od Turaka uoči Ciparskog rata (Jelić, 1898.:45, 115). Tijekom rata (1570.-1573.) ovo područje bilo je snažno razarano i pustošeno, a Vrčevska kula mirom iz 1573. ostala je na turskoj strani. Napokon, u jeku Kandijskog rata (1645. – 1669.), kulu zauzimaju uskoci i pretvaraju je u ruševinu (Jelić, 1898.:115). Višestoljetno susjedstvo Venecije i Turaka na ovim prostorima nedvojbeno je obilježila i okolicu Vrčeva kroz koju je još nakon Ciparskog rata prolazila linija razgraničenja (Anzulović, 1998.:53-56). Vjekovima turbulentno ravnokotarsko područje i samo brdo Vrčevo svoju graničarsku ulogu pronijelo je i u novije vrijeme, u period Domovinskog rata (1991. -1995.). Naime, u ruševinama Vrčevske kule Hrvatska je vojska postavila dvije topničke bitnice te je s utvrđenog brda nadzirala Ravne kotare i branila priobalna mjesta od protivničkih, srpskih vojnih formacija. Tako je brdo Vrčevo nanovo postalo važnom strateškom točkom u blizini granice sukobljenih strana (v. Barić, 2005.:173-174). No nakon posljednjih ratnih sukoba Hrvatska je povratila okupirana područja, a vojska je napustila Vrčevo koje je nastavilo dominirati ravnokotarskim krajolikom dok su ruševine same kule ostale potpirivati maštu okolnog stanovništva.

Cijela akcija formiranja novog mjesta štovanja stoga ne bi trebala čuditi budući da je Vrčevo tijekom Domovinskog rata (i Mletačko-turskih ratova) predstavljalo snažno strateško uporište Hrvatske vojske te se u relativno niskim Ravnim kotarima izdizalo kao simbol otpora i hrvatstva. Premda nam današnji sugovornici eksplicitno ne ukazuju na takvu mogućnost, možda ipak možemo zaključiti da su mještani podigli novo mjesto štovanja, pored ostalog, i kao simbol zahvalnosti hrvat-

skim braniteljima koji su na ovim prostorima očuvali hrvatski i katolički integritet i identitet. Također trebamo razumjeti i odabir Blažene Djevice Marije kao zaštitnice, spasiteljice pa i simbola hrvatstva uzmemo li u obzir gotovo tradicionalno naginjanje hrvatskog naroda štovanju Marije kao “cultus duliae”, odnosno zaštitnice i zagovornice. Današnja 22 Marijanska svetišta, od kojih su najstarija ona u zagrebačkim Remetama (1250.) i na riječkom Trsatu (1291.), svjedoče o mnogostrukim odnosima Hrvata prema štovanju Marije koje je i teološki najopravdanije jer “ulazi kao najplemenitiji dio u sklop onoga svetoga štovanja, u kojem se spajaju vrhunci mudrosti i pobožnosti, te je stoga narod Božji pozvan da ga najviše nje-guje” (Bezić, 1976.:351, 357). Promotrimo li pozornije marijanska svetišta u Hrvatskoj postaje razvidno da ih većina svoj nastanak duguje upravo oslobođenju teritorija, ali ne od pravoslavnih Srba, kao u nedavnim sukobima, već od Osmanskih osvajača islamske vjere (Bezić, 1976.:358). Takav nas podatak ponovno vraća Ciparskom ratu i bitki kod Lepanta. Nama već poznatog datuma, 7. listopada (blagdan Blažene Djevice Marije od Krunice), 1571. godine, flota Svete lige kod Lepanta čudesnim je prevratom pobijedila nadmoćniju flotu Osmanskog carstva. Papa Pio V. pobjedu je odmah posvetio upravo Blaženoj Djevici Mariji od Krunice, da bi njegov nasljednik, papa Grgur VIII. nastavio širiti blagdan osnivajući Bratstva Krunice unutar katoličkog svijeta (Davis, 1962.:272; Kelly, 2010.:272). Tim činom blagdan Blažene Djevice Marije od Krunice postaje simbolom oslobođenja i pobjede nad Turcima protiv kojih su se u istom ratu vodile bitke i u okolici Vrčeva. Više od četiri stoljeća kasnije na istome području katolici su opet u situaciji boriti se za teritorij s drugim, ovog puta pravoslavnim, srpskim narodom. Postavlja se pitanje nije li izgradnja mjesta štovanja Blažene Djevice Marije od Krunice na Vrčevu zapravo samo zakašnjeli konstrukt kojeg je iz kolektivne svijesti lokalnog stanovništva, skovane u 16. stoljeću, na vidjelo dana izvukao sličan mehanizam oslobođenja i pobjede nad nedavnim neprijateljem? Nekadašnji simbol oslobođenja i pobjede nad Turcima danas poprima simbol pobjede i oslobođenja od srpske okupacije 1990-ih.

No gdje su u toj kolektivnoj svijesti smještene vještice s Vrčeva kojima cijela priča i počinje? Vratimo li se na izjave M.K. i zapažanja Carla Ginzburga, dolazimo do mitske predodžbe prema kojoj se sukobljene vještice bore za plodnost i zaštitu svoga kraja. Ona koja odnosi pobjedu, zajednici iz koje potječe donosi blagostanje, obilje i sigurnost dok je zajednica poražene vještice suočena s tegobama i neimaštinom. Ne želim ići tako daleko da navedeni mitski obrazac povežem s nedavnim ratom u Hrvatskoj u kojem su se na mitskoj razini sukobljavale hrvatske i srpske vještice, dočim su hrvatske napokon odnijele pobjedu i donijele blagostanje. No prema mitskim obrascima i takav je scenarij moguć.¹⁰ Ono što

¹⁰ Akademkinja Maja Bošković-Stulli navodi kako se u mitskim predajama često spominju sukobi naših nadnaravnih bića s onima tuđinaca. Još u Dubrovačkoj Republici domaći su se *legromanti* tukli s onima iz Venecije kako bi osigurali blagostanje i mir svojim stanovnicima (Bošković-Stulli, 1975.:216).

je mnogo važnije jest da se nakon viševjekovnih turbulencija stanovništvo okolice Vrčeva nalazi u situaciji koja nanovo propituje identitet i vlastite tradicije. Na područjima nedavno zaraćenih strana rekapitulacija vlastitog identiteta i tradicije, koje su dijelom i mitske predaje o vješticama, jednoobrazno ide u smjeru autocenzure, racionalizacije i nijekanja postojanja mitskih bića. U novim konjunkturama sve nedavno zaraćene strane nastoje konstruirati uzoranu, ideal-tipsku predodžbu o vlastitom identitetu (Šešo 2010.:112-113). U takvom nastojanju stanovništvo okolice Vrčeva, za razliku od Istre, Ogulina ili Zagreba, odbacuje mitske predodžbe vezane uz njihov kraj. Osjetljivo društvenopolitičko stanje nakon nedavnog rata, a koje korijene pruža do 16. stoljeća, predodžbe o vješticama još uvijek čini fluidnima i personalnima. U tom kontekstu stanovništvo okolice Vrčeva seže za provjerenim metodama kristijanizacije tijekom koje su “‘poganski’ mitovi koji se nisu mogli odagnati, bili ‘prekršteni’. /.../ nebrojene boginje plodnosti postale su Djevica ili svetica” (Eliade 1970.: 154). Područje jugoistočne Europe već stoljećima predstavlja pozornicu na kojoj se odigrava slična drama. Nejasni likovi vila i vještica međusobno se stapaju da bi vremenom bili transformirani i supstituirani kršćanskim sveticama ili Blaženom Djevicom Marijom (Pócs, 1989.). U takvoj igri formiranja novog identiteta i tradicije Vrčevo ne predstavlja ništa novo. Ono samo pokazuje stare prakse - svojevrsna povijest uhvaćena na djelu. Jedan naizgled nediskutabilan čin postavljanja kipa Blažene Djevice Marije na brdo pokazuje kako su u novom ili srednjem vijeku bila suzbijana poganska vjerovanja. Taj isti čin ukazuje i na identitetske polarizacije koje možemo iščitati kroz dubinu jednog blagdana. Slučaj Vrčeva je stoga mjesto kristijanizacije i identitetskih kreiranja koja traju još i danas, a koja će zbog svoje fluidnosti i ubuduće, duboko vjerujem, biti predmetom znanstvenog interesa i otvorena za nova istraživanja.

Literatura:

1. Anzulović, Ivna (1998.): Razgraničenje između mletačke i turske vlasti na zadarском prostoru 1576. godine, nakon Ciparskog rata, *Zadarska smotra* 47: 53-150.
2. Barić, Nikica (2005.): *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
3. Bayer, Vladimir (1969.): *Ugovor s đavlom. Procesi protiv čarobnjaka u Evropi a napose u Hrvatskoj*, Zagreb: Zora.
4. Belaj, Marijana (2012.): *Milijuni na putu. Antropologija hodočašća i sveto tlo Međugorja*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
5. Bezić, Srećko (1976.): Katalogizacija i kategorizacija hrvatskih Marijanskih svetišta, *Crkva u svijetu* 11 (4): 351-362.
6. Bogdan-Bijelić, Pavlina (1908.): Vještice. Konavle u Dalmaciji, *Zbornik za narodni život i običaje* 13 (2): 306-308.
7. Bošković-Stulli, Maja (1959.): *Istarske narodne priče*, Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
8. Bošković-Stulli, Maja (1967/68.): Narodne pripovijetke i predaje Sinjske krajine, *Narodna umjetnost* 5/6: 303-432.
9. Bošković-Stulli, Maja (1975.): *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb: Mladost.
10. Carić, Antun Ilija (1897.): Narodno vjerovanje u Dalmaciji, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 9: 707-713.
11. Davis, Hugh, H. (1962.): A Rosary Confraternity Charter of 1579 and the Cardinal of Santa Susanna, *The Catholic Historical Review* 48 (3): 321-342.
12. Deželić, Đuro Stjepan (1863.): Odgovor na pitanja stavljena po historičkom društvu, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 7: 199-232.
13. Eliade, Mircea (1970.): *Mit i zbilja*, Zagreb: Matica hrvatska.
14. Eliade, Mircea (1981.): *Okultizam magija i pomodne kulture*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
15. Galović, Tomislav (2010.): *Libellus Policorion – Rogovski kartular (diplomatičko-povijesna analiza), svezak I*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Doktorska disertacija.
16. Ginzburg, Carlo (1992.): *Ecstasies. Deciphering the Witches' Sabbath*, New York: Penguin Books.
17. Ivanišević, Frano (1987.): *Poljica. Narodni život i običaji*, Split: Književni krug. [Pretisak iz 1906].
18. Jelić, Luka (1899.): Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva* 3: 33-126.
19. Kadčić, Petar (1859.): Odgovori na njekoja pitanja društva za jugoslavensku povjestnicu i starine: iz kotora makarskoga, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 5: 321-341.

20. Kelly, J.N.D. (2010.): *The Oxford Dictionary of Popes*, Oxford: Oxford University Press.
21. Kolendić, Petar (1928.): Vještice u Šibeniku XV vijeka, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 26 (2): 358-370.
22. Lang, Milan (1914.): Samobor. Kakvu snagu imadu neki ljudi, *Zbornik za narodni život i običaje* 19 (1): 136-150.
23. Lorković, V. (1863.): Odgovor na njeka pitanja društva za povjestnicu i starine jugoslavenske, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 7: 233-248.
24. Lozica, Ivan (2010.): U susret drugoj mitologiji. Porod od time: Jokastine kćeri i unuke, u: S. Marjanić; I. Prica /ur./ *Mitski zbornik*, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Hrvatsko etnološko društvo, Scarabeus-naklada.
25. Marks, Ljiljana (2007.): "Ni o drvo ni o kamen...": Magične formule u hrvatskom predajama o vješticama, *Narodna umjetnost* 44 (2): 27-42.
26. Milčetić, Ivan (1896.): Vjera u osobita bića, *Zbornik za narodni život i običaje* 1: 232-233.
27. Pócs, Éva (1989.): Fairies and Witches at the Boundary of South-Eastern and Central Europe, *FF Communications* 243: 5-95.
28. Šešo, Luka (2010.): Kazivanja o nadnaravnom - prema lokalnim temeljima grupne pripadnosti, *Etnološka tribina* 33: 107-115.
29. Šešo, Luka (2012a.): "Nema više vilā, a nema ni konjā": Promjene tradicijskih vjerovanja u nadnaravna bića, *Zbornik za narodni život i običaje* 56: 95-146.
30. Šešo, Luka (2012b.): Which Woman is a Witch? The Stereotypic Notions about Witches in Croatian Traditional Beliefs, *Studia Ethnologica Croatica* 24: 195-207.
31. Vukanović, Tatomir P. (1989.): Witchcraft in the Central Balkans I. Characters of Witches, *Folklore* 100 (1): 8-24.
32. Zorić, Mate (1986.): Vještice. Kotari, *Zbornik za narodni život i običaje* 1:231-232.

**DOKUMENTI I RADOVI DOSTUPNI
NA INTERNETSKIM STRANICAMA:**

- Gričevanje (2013.): Gričevanje, URL: <http://gricevanje.com/> (11. 03. 2014.)
- Legendfest (2008.): Legendfest, URL: <http://www.legendfest.hr/> (13. 03. 2014.)
- Od Međugorja do Vrčeva pješice za sedam dana (2008.): Zadarski list, URL: www.zadarskilist.hr/clanci/02102008/od-medugorja-do-vrceva--pjesice-za-sedam-dana (05. 03. 2014.)
- Ogulinski list (2009.): Ogulinski list, URL:http://www.oglist.hr/index.php?subaction=showfull&id=1244787483&archive&start_from&ucat=1 (11. 03. 2014.)
- Vrčevo (2014.): Wikipedija, URL:<http://hr.wikipedia.org/wiki/Vr%C4%8Devo> (11. 03. 2014.)

Luka Šešo

UDC: 398.47 (497.5 R. Kotari)
Preliminary communication

**FROM MYTHIC TO DESIRABLE HERITAGE:
CASE OF HILL VRČEVO**

Abstract: *In this paper author points towards mechanisms that form identity and are based on the implementation of national, patriotic, religious, and traditions values while at the same time those same actions disintegrate today undesirable “pagan” belief in witches. As an example, author mentions hill Vrčevo in the district of Ravni kotari which has been a fabulous space and meeting place for witches for centuries. Dissatisfied with such “pagan” tradition (for which the “Witches’ Hill Vrčevo” has repeatedly been shown on national television) locals decided to raise the chapel on the top of the hill and to dedicate it to the Blessed Virgin Mary of the Rosary. In this way they wanted to show the public that their identity and tradition is not tied with “pagan superstition” and witches, but with Catholicism and others associated values and traditions.*

Keywords: *Catholicism, Myth, Change of Tradition, Ravni kotari, Vrčevo, Witches*